

ارزشیابی مهارت‌های تفکر انتقادی در دانشجویان پرستاری دانشکده پرستاری و مامایی زاهدان، سال ۱۳۸۰

نویسندگان: شهلا شفیعی^۱، حسین خلیلی^۱، محسن مسگرانی^۱

چکیده:

مطالعه حاضر به روش توصیفی مقطعی با هدف ارزشیابی مهارت تفکر انتقادی در دانشجویان پرستاری دانشکده پرستاری و مامایی زاهدان در سال ۱۳۸۰ انجام گردید. برای این منظور ۱۳۶ نفر دانشجو (۱۱۲ دختر، ۲۴ پسر) بوسیله آزمون مهارت تفکر انتقادی کالیفرنیا مورد ارزیابی قرار گرفتند. نتایج حاصل از این مطالعه نشان داد که هیچکدام از دانشجویان در این آزمون نمره قبولی بدست نیاوردند. میانگین کلی نمره این دانشجویان ۸/۸۸ با انحراف معیار ۲/۷ است. در دسته بندی نمرات بیشترین فراوانی در میانگین نمره بین ۹-۷ دیده شد. بین میانگین نمره کسب شده در این آزمون و عواملی مانند ترم تحصیلی، سن، جنس، سابقه کاربالیبی ارتباط معنی دار مشاهده نشد. همچنین بین معدل نیمسال های قبل دانشجو و رتبه وی در کنکور سراسری با نمره آزمون همبستگی ضعیف وجود داشته اما ارتباط معنی دار بدست نیامد.

کلید واژه: تفکر انتقادی، دانشجوی پرستاری

مقدمه

امروزه مهارت تفکر انتقادی صلاحیتی مورد انتقاد از کلیه پرستاران است (۱) و روش های گسترش این مهارت یک جزء مهم و اساسی در برنامه آموزشی بسیاری از دانشکده های پرستاری دنیا است (۲). سازمان دانشگاهی پرستاری امریکا و اتحادیه ملی پرستاری مهارت تفکر انتقادی را به عنوان شایستگی ضروری برای پرستاران در قرن بیست و یکم تشخیص دادند (۳). هم چنین دانشکده ها درباره ارزشیابی تفکر انتقادی به ویژه پس از نشست اتحادیه ملی پرستاری (۱۹۹۷) بعنوان یک مقیاس لازم برای تأیید اعتبار نامه پرستاری توافق دارند (۴). افزایش پیچیدگی در مراقبت از بیماران و تغییرات سریع در ارائه این مراقبتها نیاز پرستاران به توسعه الگوهای مراقبتی در تمام مراحل از طرح، اجرا و ارزشیابی را ایجاب می نماید (۳) و برای این اقدام پرستاران نه تنها به کسب دانش و مهارت دارند بلکه باید قادر به قضاوت در موقعیتهای

خطر بالینی و تصمیم گیری جهت حفظ حیات بیمار در مشکلات پیچیده و تفکر در مواقع بحرانی باشند (۵). فلورانس نایتینگل پایه گذار پرستاری نوین از دانشجویانش می‌خواست که همواره یک دفترچه همراه داشته و تمام فعالیتهایی را که در بخش انجام می دهند یادداشت نموده، آنها را تجزیه و تحلیل کرده و ارائه نمایند. روش نایتینگل نیازمند به تفکر سازمان یافته بود و این روش باعث توسعه توانایی تجزیه و تحلیل، افزایش قدرت مشاهده، حل مسئله، قضاوت و خلاقیت می گردید که امروزه نیز به عنوان شایستگی مهارت تفکر انتقادی مورد قبول است (۲).

در حال حاضر تئوریهای مختلفی درباره تفکر انتقادی وجود دارد. بسیاری از دانشکده های پرستاری بر روی توصیف دلفی (۱۹۹۰ - Delphi) در مورد تفکر انتقادی توافق دارند. دلفی تفکر انتقادی را به عنوان یک قضاوت هدفمند، خود راهبر، مستدل و فکورانه تعریف می‌کند

۱- اعضاء هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی زاهدان

بررسیهای مختلف در دانشکده های پرستاری دنیا به منظور سنجش مهارت تفکر انتقادی انجام گردیده است از آن جمله مک کارتی Mc Carthy و همکاران ۱۹۹۹ پژوهشی را به منظور ارزشیابی مهارت تفکر انتقادی در دانشجویان پرستاری امریکا انجام دادند که نتایج آن نشان دهنده تفاوت معنی داری در نمره کسب شده توسط دانشجویان ترم اول و آخر بوده است (۱۰). در پژوهش I.P و همکاران در چین نیز بین ترم تحصیلی دانشجویان و نمره کسب شده در آزمون همبستگی مثبت و معنی دار بدست آمد (۱۱). مطالعه خلیلی بر روی دانشجویان پرستاری دانشگاه تهران، ایران و شهید بهشتی نیز که با استفاده از آزمون مهارت تفکر انتقادی کالیفرنیا انجام گردید نشان دهنده همبستگی مثبت و معنی دار بین ترم تحصیلی و نمره آزمون بوده است (۵). لذا با توجه به آنکه هدف اصلی برنامه های آموزشی دانشکده های پرستاری تربیت افراد کارآزموده در مراقبت جامع از مددجو می باشد، ارزشیابی مهارت تفکر انتقادی می تواند بعنوان پایه و اساسی جهت بررسی این برنامه ها مورد استفاده قرار گیرد. با در نظر گرفتن حجم کم این قبیل مطالعات در ایران این پژوهش با هدف ارزشیابی مهارت تفکر انتقادی در دانشجویان پرستاری دانشکده پرستاری و مامایی زاهدان انجام گردید.

یافته ها

دانشجویان مورد سنجش در این آزمون ۱۲۲ نفر دختر و ۴۶ نفر پسر هستند که از این تعداد ۱۴ نفر در ترم اول، ۳۲ نفر در ترم دوم، ۱۱ نفر در ترم سوم، ۳۰ نفر در ترم چهارم، ۲۱ نفر در ترم ششم و ۲۸ نفر در ترم هفتم مشغول به تحصیلند میانگین سنی آنان ۲۰/۴۴ سال، حداقل سن ۱۸ و حداکثر ۳۲ سال است.

Stone (۷،۶) و همکاران اساس تفکر انتقادی را کمک به تصمیم گیری بهتر و به عبارتی تفکر انتقادی را بازشناسی یا درک مسئله و شناخت برنامه کاربردی برای حل آن مسئله عنوان می نماید (۷).

بنا به نظر یانگ هر پرستاری که بتواند به مشکل بیمار با استفاده از فرآیند پرستاری پاسخ مؤثر بدهد دارای مهارت تفکر انتقادی است (۸). توسعه مهارت تفکر انتقادی در پرستاران آنان را قادر می سازد که توانایی بالاتری برای، الف: تجزیه و تحلیل مجموعه اطلاعات در مورد بیمار، ب: تصمیم گیری درباره مشکل بیمار و احتمالات همراه با آن، ج: ارزیابی هر مشکل برای تصمیمی که اتخاذ می شود، د: تصمیم گیری بر روی مداخلات مقتضی برای هر موقعیت (۱) را کسب نماید.

این مهارت در طی فرآیندهای یادگیری نظری و عملی در دانشجویان ایجاد می شود. فراهم آوردن محیطهای درسی که باعث تشویق بحث و تعمق گردد با استفاده از راهکارهایی مانند سئوال پرسیدن، برگزاری کنفرانس، متن های کلینیکی، انجام آزمونهایی در زمینه مفاهیم و محتوای درس و بررسی آنها موجب رشد و پرورش مهارت تفکر انتقادی می شود (۱) پژوهش Daly و Sedlak نشان داد دانشجویانی که با روش کلاسیک درس می خوانند نسبت به دانشجویانی که با روش تدریس نوین آموزش می بیند دارای نمره مهارت تفکر انتقادی پائین تری هستند (۶،۹). همچنین تحقیق Bekie و همکاران نیز مبین آن است که نمره دانشجویانی که قبل از بازننگری برنامه درسی مشغول به تحصیل هستند با دانشجویان بعد از بازننگری برنامه درسی در آزمون مهارت تفکر انتقادی تفاوت معنی داری وجود دارد و به عبارتی دانشجویان با برنامه درسی قبل از بازننگری نمره کمتری را در این آزمون بدست آوردند (۳).

ابزار مورد استفاده در این پژوهش پرسشنامه است که شامل اطلاعات دموگرافیک و آزمون مهارت تفکر انتقادی کالیفرنیا می باشد. آزمون مهارت تفکر انتقادی کالیفرنیا ۳۴ پرسش چند گزینه ای (بین ۴-۶ گزینه جواب) است و از بین این گزینه ها فقط یک گزینه صحیح است و به آن یک نمره تعلق می گیرد. آزمودنی حداقل بایستی ۲۰ نمره کسب نماید.

این آزمون از معتبر ترین آزمونهای سنجش مهارت تفکر انتقادی است (۲، ۳، ۶، ۷، ۸، ۱۲) در مطالعه‌ای که جهت تعیین اعتبار و اعتماد این آزمون در ایران انجام گردید. ضریب اعتماد این آزمون به روش همبستگی درونی و با استفاده از فرمول شماره ۲۰ کودر - ریچاردسون ۰/۶۲ بدست آمد. جهت تعیین اعتبار سازه آزمون مذکور، پس از انجام تحلیل عامل روشهای همبستگی درونی و تفاوت‌های گروهی نیز استفاده گردید. تحلیل عاملی به روش مؤلفه های اصلی و چرخش واریماکس بر روی ۳۲ سؤال آزمون نشان داد که آزمون از ۵ عامل (تحلیل، ارزشیابی، استنباط، استدلال قیاسی و استقرایی) با چرخش ۲۵/۴٪ کل واریانس برخوردار است (۱۳).

آزمون به صورت گروهی در هر ترم تحصیلی اجرا شد بعد از اجرای آزمون اطلاعات آن به همراه متغیرهای دموگرافیکی (سن، جنس، ترم تحصیلی و رتبه دانشجو در آزمون سراسری، معدل نیمسال های گذشته، سابقه کار دانشجویی در بیمارستان بیش از ۶ ماه) برای تجزیه و تحلیل وارد کامپیوتر شد و با استفاده از آمار توصیفی (خلاصه کردن اطلاعات، محاسبه میانگین و انحراف معیار) و استنباطی، (آزمون t و ضریب همبستگی پیرسون) در برنامه نرم افزار spss مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

میانگین نمره بدست آمده در کل دانشجویان ۸/۸۸ با انحراف معیار ۲/۷۰، کمترین نمره ۴ و بالاترین نمره ۱۶ است. در دسته بندی میانگین نمرات بیشترین فراوانی در میانگین نمره بین ۹-۷ (۴۰/۴)، مشاهده می شود (جدول ۱) میانگین نمره دانشجویان در ترم اول ۹/۷۹ با انحراف معیار ۳/۰۹، ترم دوم ۸/۳۶ با انحراف معیار ۸/۳۶، ترم سوم ۱۰ با انحراف معیار ۲/۶، ترم چهارم ۸/۳۷ با انحراف معیار ۲/۱، ترم ششم ۹ با انحراف معیار ۳/۱۹، ترم هفتم ۸/۷۱ با انحراف معیار ۳/۱ است. ارتباط بین میانگین نمرات و ترم تحصیلی مورد بررسی قرار گرفت که ارتباط معنی دار وجود نداشت ($P = ۰/۴۲$) (جدول ۲) میانگین نمره در دانشجویان دختر ۸/۸۲ با انحراف معیار ۲/۶۳ و در دانشجویان پسر میانگین نمره ۹/۱۲ با انحراف معیار ۳/۰۲ معین گردید. ارتباط بین جنس دانشجو و میانگین نمره معنی دار نبود ($P = ۰/۶۱$) (جدول ۳). همچنین بین رتبه دانشجو در کنکور سراسری و میانگین نمره در این آزمون همبستگی مثبت ضعیف وجود داشت، اما ارتباط معنی دار بدست نیامد ($P = ۰/۳۵$ و $F = ۰/۱۱$). ارتباط بین معدل نیمسال های قبل دانشجو با میانگین نمره نیز همبستگی مثبت ضعیف وجود دارد اما معنی دار نیست ($p = ۰/۲۳$) و $F = ۰/۱۲$ ، بین میانگین نمره کسب شده و سابقه کار بالینی نیز ارتباط معنی داری مشاهده نشد.

روش کار

این مطالعه از نوع توصیفی مقطعی است که با هدف ارزشیابی مهارت تفکر انتقادی در دانشجویان مشغول به تحصیل در رشته کارشناسی پرستاری دانشکده پرستاری زاهدان انجام گردید. نمونه گیری با روش غیر احتمالی و از نوع آسان انجام گرفته است تعداد ۱۳۶ دانشجو پرستاری در ترم های مختلف تحصیلی مورد بررسی قرار گرفتند

بحث

این پژوهش با هدف ارزشیابی مهارت تفکر انتقادی در دانشجویان پرستاری دانشکده پرستاری زاهدان در سال ۱۳۸۰ انجام پذیرفته است. طبق نتایج بدست آمده میانگین نمره این دانشجویان ۸/۸۸ با انحراف معیار ۲/۷۰ است. در پژوهشی مشابه که خلیلی بر روی دانشجویان پرستاری دانشگاه تهران، ایران و شهید بهشتی انجام داد میانگین نمره ۱۱/۶۸ با انحراف معیار ۳/۲۵ بدست آمد. بالاترین نمره کسب شده در این پژوهش ۱۶ می باشد که با توجه به نمره برش ۲۰ در این آزمون، هیچکدام از دانشجویان حداقل نمره را بدست نیاوردند. این موضوع بیانگر توانایی کم دانشجویان در درک نقشه‌های مفهومی است که این نقشه‌ها بر مبنای یادگیری در سطح تجزیه و تحلیل، استدلال، استنباط و ارزشیابی طراحی شده‌اند و اساس فرآیند پرستاری که مراقبت جامع از مددجو را تدارک می‌بیند نیز می‌باشد (۷،۶).

این مطلب با بررسی اثنی عشری، ناظمی (۱۴) همخوانی دارد.

یکی از عواملی که انتظار می رود در افزایش مهارت تفکر انتقادی در دانشجویان پرستاری نقش مؤثری داشته باشد سنوات تحصیلی است بدین ترتیب که هر چه دانشجو در سال (ترم) بالاتری درس می خواند بایستی نمره آزمون مهارت تفکر انتقادی وی نیز بالاتر باشد. نتیجه این مطالعه نشان داد که بین ترم تحصیلی دانشجو و مهارت تفکر انتقادی ارتباطی معنی دار وجود ندارد که این یافته، نتایج مطالعه خلیلی، I. P. Mc Carthy و همکاران، Bekie و همکاران، اورمان متفاوت است. به نظر می رسد عواملی مانند کیفیت آموزش، تکراری بودن بخش ها و تراکم دانشجو در بخش های بالینی از عوامل مؤثر بر یادگیری آنان باشد.

بطور کلی نتایج پژوهش حاضر پیشنهاد می نماید که نظام آموزش پرستاری در راستای ارتقاء کیفیت خدمات ارائه شده توسط پرستاران بالینی هماهنگ با پیشرفت های علوم و تکنولوژی تغییرات متناسبی را جهت بازنگری برنامه های آموزشی و تدوین برنامه ای که از جامعیت کافی برخوردار باشد انجام دهد.

جدول ۱- توزیع فراوانی دانشجویان بر حسب ترم تحصیلی و میانگین و انحراف معیار

نمرات آزمون مهارتهای تفکر انتقادی

ترم تحصیلی	تعداد	میانگین نمره	SD	حداقل نمره	حداکثر نمره
۱	۱۴	۹/۷۹	۳/۰۹	۵	۱۶
۲	۳۲	۸/۳۶	۲/۸	۴	۱۴
۳	۱۱	۱۰	۲/۶	۷	۱۵
۴	۳۰	۸/۳۷	۲/۱	۴	۱۳
۶	۲۱	۹	۳/۱۹	۴	۱۵
۷	۲۸	۸/۷۱	۳/۱	۶	۱۴

جدول ۲- توزیع فراوانی نمرات دانشجویان در آزمون مهارت‌های تفکر انتقادی

میانگین نمره	تعداد	درصد
۴-۶	۲۸	۲۰/۶
۷-۹	۵۵	۴۰/۴
۱۰-۱۲	۴۰	۲۹/۴
۱۳-۱۵	۱۲	۸/۸
۱۶-۱۸	۱	۰/۸

جدول ۳- مقایسه میانگین و انحراف معیار نمرات آزمون مهارت‌های تفکر انتقادی در

واحدهای مورد پژوهش بر حسب جنس

جنس	میانگین	SD	تعداد
زن	۸/۸۲	۲/۶۳	۱۱۲
مرد	۹/۱۲	۳/۰۲	۲۴

References:

- Oremann M. H. critical thinking, critical practice *Nursing mana gment 1999 vol; 30 1ss: 4 p: 4 OG 4 OI.*
- Ward p. Critical thinking in nursing: case study across the curriculum *Emergency medicin 2000 vol; 22 1ss: 1 p: 76.*
- Bekie T, Lowary L, Barnet L, S. Assesing critical thinking in Baccalaureate Nursing student: A Longtude study *Holistic Nursing practice 2001 Apr: 13 (3): 18-26.*
- Morrison S, Free Kw, Writing multiple - choice test item promote and measure critical thinking *Journal of Nursing Education 2000 vol; 40 1ss: 1 p: 17-24.*
- خلیلی، ح. ارزیابی مهارت های تفکر انتقادی در دانشجویان پرستاری دانشگاه های علوم پزشکی تهران. چهارمین همایش کشوری آموزش پزشکی ۱۳۷۸.
- Daley. B, et al concopt maps: A strategy to teach and evaluated critical thinking *Journal of Nursing Education Jan 1999 vol; 38 No: 1 p: 42-47.*
- Stone C. Davidson L. Evans. J validing Evidence for using a general critical thinking test to measure nursing student's critical thinking *Holistic Nurs pract Jul 2001; 15 (4) p: 65-74.*
- Youny. I. D. The important of critical thinking *Journal of Nursing Education April 1998 vol: 33 No: 4 p: 153-154.*
- Sedlak. C. A. Differences in critical thinking of non traditional and traditional nursing student *Nurse - Educ. 1999 No 24 (6) p: 38-44.*
- Mc Carthy D, et al Evaluation of critical thinking in baccalaureate nursing program *Journal of Nursing Education Mar 1999 vol; 38 1ss: 3 p: 142-144.*
- I. P, W. et al Dispotion toward critical thinking: a study of Chinese undergraduate nursing student *J - Adv - Nurs: Jul 2001 32 (1): 84-90.*
- Duldt, B. W, et al criticaL Thinking Across the curriculum project Longview community colleg, Lee's summit, Missouri-USA <http://www.Kcmetro.cc.mo.us/Longview/ctac/winner.htm>.
- خلیلی، ح. تعیین اعتماد، اعتبار و هنجار نمرات آزمون مهارت‌های تفکر انتقادی کالیفرنیا. چهارمین همایش کشوری آموزش پزشکی آبان ماه ۷۹.
- اثی عشری، م. ناظمی، ع. دیدگاه‌های دانشجویان از آموخته های خود در دوره کارشناسی پرستاری دانشکده پرستاری مامایی مشهد. چهارمین همایش کشوری آموزش پزشکی آبان ماه ۷۹.

